

วิวัฒนาการของศิลปะอินเดียแบบอมราวตี

ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปล

(ต่อจากนิตยสารศิลปากร ปีที่ ๗ เล่มที่ ๓)

นอกจากผ้าโพกศีรษะแล้ว ก็มีหมวกทรงกระบอกสูงที่เรียกว่า กิริตา (kirita) (รูปที่ ๗๕) หมวกแบบนี้อาจใช้กำหนดอายุเวลาได้ เพราะเหตุว่ามีอยู่ที่นาการชุนโกณฑะ และยิ่งพบมากขึ้นไปอีกในศิลปะแบบคุปตะและปัลลวะ ในประติมากรรมที่อมราวตีและนาการชุนโกณฑะ หมวกแบบนี้เป็นมาลาของพระอินทร์โดยเฉพาะ

ทรงผมสตรี

ทรงผมสตรีมีอยู่หลายแบบ แต่มีเพียง ๒ แบบเท่านั้นที่อาจใช้กำหนดอายุเวลาได้ คือแบบที่คลุมด้วยผ้าเรียบติดกับศีรษะ เพราะเหตุว่าแบบนี้คล้ายกับทรงผมที่สถาปที่ ๑ ที่สาญจี และทรงผมที่มีเครื่องประดับอยู่ข้างบน แบบหลังนี้คล้ายกับที่นาการชุนโกณฑะ

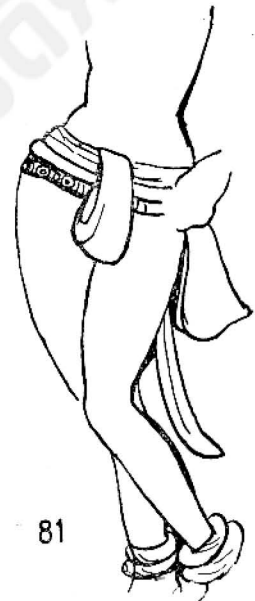
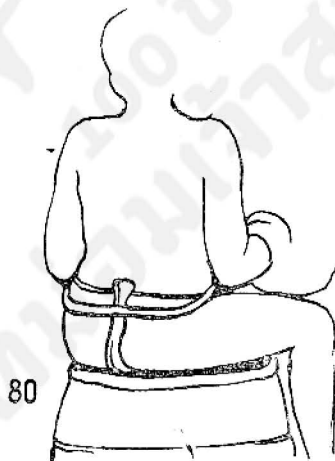
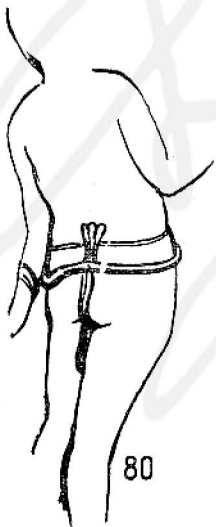
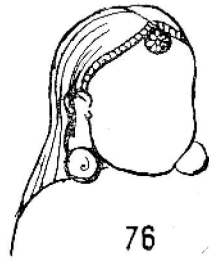
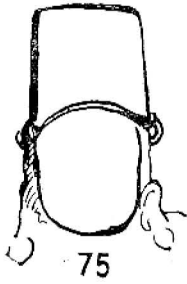
ทรงผมคลุมด้วยผ้าเรียบติดกับศีรษะ (รูปที่ ๗๖) ประกอบด้วยชายผ้าห้อยไปทางด้านหลัง และทางด้านหน้าผ่านกตติค้อยู่กับหน้าผากและมักมีวงเหรียญทำด้วยเพชรพลอยติดอยู่กลางหน้าผากด้วย ทรงผมแบบนี้เป็นลักษณะที่ภารหุตและสาญจีคือ

ชายผ้าห้อยไปทางด้านหลัง แต่ผ้าบนศีรษะที่อมราวตีนี้ไม่ได้หนาและคลุมผมทั้งหมด เหมือนกับที่ภารหุตและสาญจี กลับค่อนข้างบางและเปิดให้เห็นหนัง ๒ ข้าง

ในศิลปะแบบอมราวตี ยกเว้นภาพสลักที่ชัคคัยเปฎะ ทรงผมแบบคลุมด้วยผ้าหนาก็ไม่ปรากฏ แต่ทรงผมที่คลุมด้วยผ้าเรียบติดกับศีรษะและเปิดหนัง ๒ ข้างนี้มักจะเห็นได้จากเทพธิดาซึ่งนั่งอยู่บนลายพวงมาลัยและสวมสร้อยคอที่ห้อยตกลงมาหว่างต้นคอจนกำไลขาข้างชัคคัย (รูปที่ ๖๗)

ทรงผมแบบนี้มีอยู่ที่สาญจี แต่ไม่ปรากฏมีที่นาการชุนโกณฑะหรือในศิลปะแบบคุปตะ เหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าภาพสลักที่อมราวตีซึ่งมีทรงผมแบบนี้ค่อนข้างเก่า

ทรงผมแบบนี้ย่อมไม่อาจปะปนกับอีกแบบหนึ่งซึ่งมีชายผ้าห้อยลงมาข้างหลังเช่นเดียวกัน แต่ผ้านี้ก็อยู่ก่อนไปทางด้านหลังของศีรษะมากและยังมีหมวกทรงกลมเป็นรูปกำขดประกอบด้วย (รูปที่ ๗๗) หมวก

ทรงกลมนี้ประกอบด้วยเครื่องเพชรพลอย เป็นรูปดอกบัว (รูปที่ ๗๘) เราจึงอาจกำหนดอายุเวลาได้ เพราะเหตุว่ามีลักษณะคล้าย กับที่นาการชุนโกณฑะมาก

ทรงผมอีกแบบหนึ่งมีเครื่องประดับ ประกอบด้วยผ้าแผ่นยาวแคบหรือปัดเป็นเกลียวพันอยู่โดยปล่อยให้เห็นผมและข้างบนมีปมก่อนข้างเรียบ ทำรูปคล้ายพระจันทร์ข้างแรม (รูปที่ ๗๙) รูปพระจันทร์ข้างแรมนี้มีวงกลมอยู่ข้างบนอีกต่อหนึ่ง ทรงผมแบบนี้มีอยู่เสมอที่นาการชุนโกณฑะ และในภาพสลักที่อมราวตีซึ่งมีลวดลายที่เจริญมากแล้ว ทรงผมแบบนี้ไม่เคยปรากฏในศิลปะแบบภารตและสาณูจี หรือที่มตุรา ดังนั้นจึงเป็นลักษณะ โดยเฉพาะในตอนปลายของศิลปะแบบอมราวตี

เครื่องแต่งกาย

เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายนี้ไม่มีอะไรจะกล่าวได้มาก ลักษณะที่น่าสนใจที่สุดทั้งในเครื่องแต่งกายบุรุษและสตรีคือริ้วผ้า ในภาพสลักบางแผ่นริ้วผ้าแสดงโดยเส้นคู่ (รูปที่ ๖๔) ที่ภารหุท ริ้วผ้าแสดงโดยเส้นคู่นี้ไม่เคยปรากฏเลย ที่สาณูจีมีอยู่บ้างแต่เป็นจำนวนน้อย ริ้วผ้าเป็นเส้นคู่มีอยู่บ่อยๆ ที่ชัคคัยปุระและที่มตุรา รวมทั้งมีอยู่อย่างชัดเจนบนเครื่องแต่งกายของสตรีถือ

สัที่ที่ทรรคังค (Didargañg) ซึ่งอยู่ในศิลปะแบบมตุราด้วย ริ้วผ้าเส้นคู่นี้ไม่เคยปรากฏเลยในเครื่องแต่งกายที่นาการชุนโกณฑะหรือในภาพสลักส่วนใหญ่ที่อมราวตี ดังนั้นเมื่อริ้วผ้าแสดงโดยเส้นคู่นี้ปรากฏขึ้นที่อมราวตี เราจึงอาจกล่าวได้ว่าภาพสลักแผ่นนั้นอยู่ใกล้เคียงกับภาพสลักที่มตุรายิ่งกว่าภาพสลักที่นาการชุนโกณฑะ

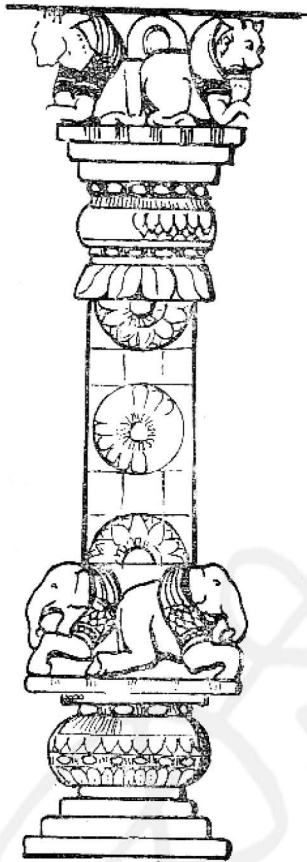
เราอาจกำหนดอายุของภาพสลักบางแผ่นซึ่งไม่มีวิวัฒนาการของลวดลายได้จากริ้วผ้าบนเครื่องแต่งกายที่แสดงโดยเส้นคู่เหล่านี้

เข็มขัด

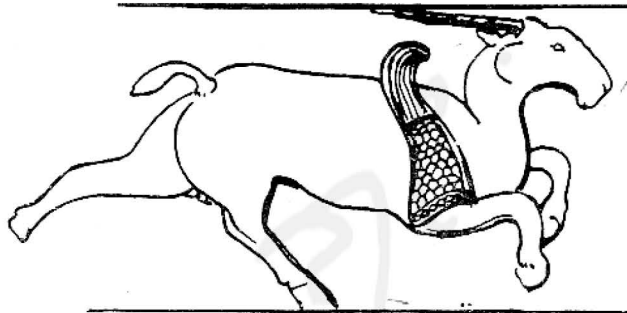
ในบรรดาเข็มขัด ก็มีอยู่ ๒ แบบที่อาจกล่าวถึง เพราะเหตุที่ใช้กำหนดอายุเวลาได้

แบบหนึ่งใช้สำหรับบุรุษและมองเห็นทางด้านหลัง เป็นเส้นเชือกคาดอยู่บนเอว ตัดกับเส้นเชือกอีกเส้นหนึ่งซึ่งสอดขึ้นมาได้ขา เส้นเชือกเส้นหลังนี้เลยผ่านเส้นเชือกที่คาดอยู่บนเอวขึ้นไปเล็กน้อย (รูปที่ ๘๐) เราอาจเรียกเข็มขัดแบบนี้ว่า "เส้นเชือกตัดกัน" ได้

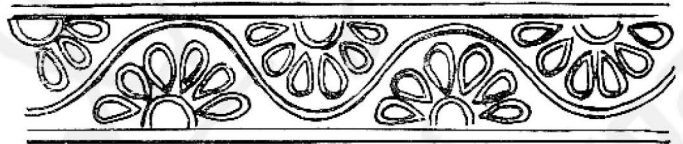
เข็มขัดอีกแบบหนึ่งเป็นของสตรี ประกอบด้วยสายไข่มุกหลายสายและมีชายผ้าสั้นๆ ห้อยอยู่ข้างหน้า (รูปที่ ๘๑)

82

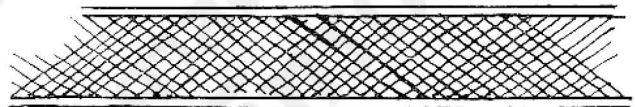
83

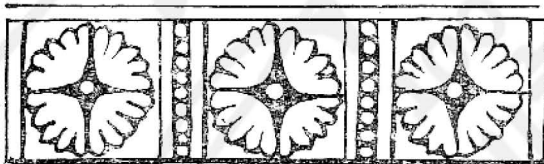
84

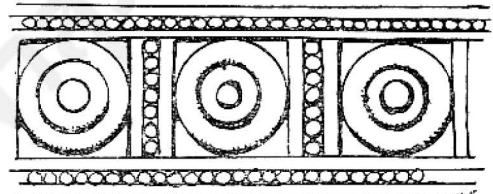
85

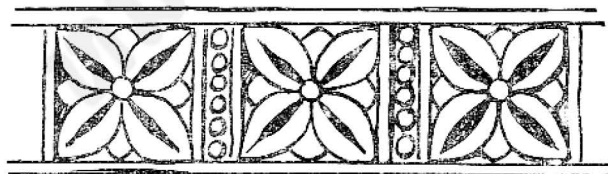
86

87

88

เขมขตทง ๒ แบบนี้ไม่เคยปรากฏเลย
ในศิลปะแบบภารตและสาณูจิ ดังนั้นเรา
จึงอาจสมมติได้ว่าภาพสลักในศิลปะแบบ
อมราวตีที่มิเขมขตทง ๒ แบบนี้สลักอยู่คง
ไม่ได้อยู่ในสมัยต้น ๆ

ลวดลายเครื่องประดับต่าง ๆ

ลวดลายเครื่องประดับอื่น ๆ ก็น่าสนใจ
เพราะเหตุว่าอาจใช้แสดงกำหนดระยะเวลา
เดียวกันหรือแสดงความเกี่ยวพันระหว่าง
ภาพสลักต่าง ๆ ตลอดจนอาจใช้กำหนดอายุ
เวลาด้วย ลวดลายเครื่องประดับเหล่านี้
ได้แก่

เสาทมบัวหัวเสาและฐานเป็นรูปแฉ
กัน (รูปที่ ๔๒) เสาแบบนี้คล้ายกับที่สาณูจิ
และชัคคัยเปญะ

บักสัตว์ มีส่วน ๑ ประดับด้วยเกล็ด
เช่นเดียวกับที่สถูปที่ ๑ ที่สาณูจิ (รูปที่ ๔๓)

เส้นโค้งประกอบด้วยลายดอกไม้
เล็ก ๆ ครึ่งดอก (รูปที่ ๔๔) เส้นบาง ๆ
นี้มักโค้งไปมาตามส่วนบนของภาพสลักที่
แสดงรูป "รวจาลอง" ซึ่งมีวงกลมรูป
เหรียญสลักนั้นแต่เพียงแถวเดียว และใน
ความเจริญขั้นต่อมาอีกของรูป "รวจาลอง"
นี้ เส้นโค้งนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง
ภาพสลักแผ่นต่าง ๆ ในศิลปะแบบอมราวตี
ที่ค่อนข้างเจริญแล้วได้เป็นอย่างดี

ลายเส้นเฉียงมีรอยตัว (รูปที่ ๔๕)
ลายเส้นเฉียงมีรอยตัวนี้ คือลายแผ่น
แคบ ๆ ประกอบด้วยเส้นเฉียงสลักหรือ
เพียงแต่ขีดเป็นรอย เส้นเฉียงนี้ทำคล้าย
กับว่าจะย้อนกลับและมีรอยตัวอยู่ที่ปลาย
เส้นเฉียงมีรอยตัวนี้ปรากฏอยู่บนเสากลม
ของรูปโตรณะจำลองและบัลลังก์ ลายนี้
สำคัญมากที่นาการชุนโกณฑะ เพราะเหตุว่า
เป็นลายที่นิยมกันมากลาย ๑ และทำให้
ภาพสลักที่นาการชุนโกณฑะมีลักษณะพิเศษ
โดยเฉพาะ ลายเส้นเฉียงมีรอยตัวที่
อมราวตีและนาการชุนโกณฑะย่อมปรากฏ
อยู่กับลวดลายที่วิวัฒนาการไปจนถึงขั้น
สุดท้ายแล้ว หรือมีจะหนักเป็นขอบของรูป
เหรียญที่ไม่มีลวดลายที่มีวิวัฒนาการอื่น ๆ
หรืออยู่แต่ละด้านของภาพสลัก ลาย
เส้นเฉียงมีรอยตัวนี้ไม่เคยปรากฏเลยกับ
ลวดลายที่เจริญอยู่ในขั้นต้น ดังนั้นการ
ปรากฏมีลายนี้บนภาพสลักแม้ว่าจะไม่มี
ลวดลายอื่น ๆ ที่วิวัฒนาการมาแล้ว เรา
อาจกล่าวได้ว่าภาพสลักแผ่นนี้อยู่ในตอน
ปลายของศิลปะแบบอมราวตี

ลายตาราง (รูปที่ ๔๖) ลายนี้ปรากฏ
อยู่ในสมัยที่เจริญขึ้นแล้ว ประกอบด้วย
เส้นเล็ก ๆ ตัดกัน มีปรากฏอยู่ภายใน
กุ่มุ บนเสากลม บนชายผ้ารูปใบไม้เหนือ
ศิระชะ ฯลฯ

ลายสลักเป็นแนววงกลมเล็ก ๆ หรือ
ลายดอกไม้เล็ก ๆ ชนิดหนึ่ง (รูปที่ ๔๗ และ
๔๘) วงกลมเล็ก ๆ หลายวงซ้อนกันหรือลาย
ดอกไม้เล็ก ๆ ชนิดหนึ่งเหล่านี้ มีเสาเล็ก
ประดับด้วยลายลูกประคำคั้น ลายเช่นนี้
มีอยู่เสมอที่อาคารชุนโกนทะ แต่ไม่เคย
มีอยู่เลยในศิลปะแบบภารตและสาญจีหรือ

ทิมกูรา ลายนี้ไม่สมควรปะปนกับลายอีก
ชนิดหนึ่งซึ่งประกอบด้วยลายดอกไม้เล็ก ๆ
หรือลายดอกไม้สี่กลีบใหญ่มีกลีบเล็ก ๔ กลีบ
แซม (รูปที่ ๔๙) ลายหลังนี้มีที่สาญจีและ
มีอยู่ตลอดในศิลปะแบบอมราวตี ทั้งนี้จึง
ไม่อาจใช้กำหนดอายุเวลาได้.

(ยังมีต่อ)

